

Door
Sara Schinkel

Leertherapeutische Ervaringen

De inzet van leertherapeutische ervaringen binnen de opleiding tot beeldend therapeut

Naar aanleiding van mijn interesse voor de toepassing van leertherapeutische ervaringen in de hbo opleiding tot beeldend therapeut heb ik, Sara Schinkel (student beeldende therapie), onderzoek gedaan naar de werking en mogelijkheden van de inzet van diverse vormen van leertherapeutische ervaringen. Ik sla hierbij een brug naar de ervaringsgerichtheid van beeldende therapie. In dit artikel vertel ik over mijn onderzoek, de resultaten hiervan en pleit ik voor ontwikkelingen binnen de opleiding tot beeldend therapeut.

Inleiding

Beeldende therapie is een therapievorm die op dit moment moet vechten voor zijn bestaansrecht op de zorgkaart van Nederland. Door de vele bezuinigingen in de zorgsector en het enigszins zweverige imago van beeldende therapie is deze therapievorm een makkelijk slachtoffer tijdens de 'zorgcrisis'. Daarom is het juist nu belangrijk dat beeldend therapeuten uitblinken in bekwaamheid. Want een goede beeldend therapeut, met tevreden cliënten en collega's, laat de waarde van beeldende therapie dagelijks zien in zijn werk. Dit is van grote waarde voor het voortbestaan van beeldende therapie in de toekomst.

Maar hoe word je een goede beeldend therapeut? Of zoals Tilsley & Lynen (2010) het treffend verwoorden: 'een goed-genoege therapeut'. Het antwoord op deze vraag is natuurlijk niet eenduidig. Goed therapeutschap is afhankelijk van vele factoren. Tijdens de hbo opleiding tot beeldend therapeut word je opgeleid tot beginnend beeldend therapeut. Er is een lijst met competenties opgesteld waaraan de beginnend beeldend therapeut moet voldoen (Landelijk Overleg Opleidingen Creatieve Therapie in Nederland, 2010). De logische volgende vraag is: 'hoe worden deze

competenties ontwikkeld?' Ook op deze vraag is het antwoord niet eenduidig. Er zijn verschillende manieren waarop de competenties kunnen worden ontwikkeld. In mijn onderzoek heb ik mij gefocust op een van deze manieren, namelijk: leren door middel van leertherapeutische ervaringen. Mijn interesse in dit onderwerp vindt zijn oorsprong in verschillende fascinaties: de ervaringsgerichtheid van beeldende therapie, leertherapie, ervaringsgericht leren, goed therapeutschap en ervaringsdeskundigheid. Ik heb onderzoek gedaan naar de werking van leertherapeutische ervaringen, naar welke leertherapeutische ervaringen er al worden ingezet in de huidige opleiding tot beeldend therapeut, naar welke leertherapeutische ervaringen er nog niet worden ingezet binnen de huidige opleiding tot beeldend therapeut en naar wat deze ontwikkelingen zouden kunnen opleveren voor de opleiding tot beeldend therapeut en toekomstig beeldend therapeuten. In dit artikel beschrijf ik de uitkomsten van mijn onderzoek aan de hand van verschillende paragrafen. De eerste paragraaf geeft uitleg over het begrip leertherapeutische ervaringen. In de tweede paragraaf beschrijf ik op welke manieren er leertherapeutische ervaringen

worden ingezet binnen de huidige opleiding tot beeldend therapeut. Mogelijke ontwikkelingen op het gebied van leertherapeutische ervaringen binnen de opleiding tot beeldend therapeut worden besproken in de derde paragraaf. Vervolgens beschrijf ik in de vierde paragraaf wat deze ontwikkelingen zouden kunnen opleveren. Tot slot trek ik een conclusie en beschrijf ik mijn aanbevelingen naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek.

Wat zijn leertherapeutische ervaringen?

In mijn vooronderzoek heb ik leertherapie, supervisie en intervisie bestudeerd om tot de essentie van leertherapeutische ervaringen te komen. In deze paragraaf beschrijf ik kort de kenmerken van leertherapie, supervisie en intervisie. Vervolgens kom ik tot de definitie van leertherapeutische ervaringen en verbind dit met de ervaringsgerichtheid van beeldende therapie en de opleiding tot beeldend therapeut.

Leertherapie

Leertherapie is individuele- óf groepstherapie door een ervaren (leer)therapeut, bestemd voor therapeuten in opleiding. De therapeut in opleiding heeft in de leertherapie de rol van cliënt. Het verschil tussen leertherapie en therapie ligt in het perspectief. Tilsley en Lynen (2010) beschrijven het verschil als volgt: "Het verschil tussen leertherapie en therapie is dat therapie het verhogen van de levenskwaliteit van de cliënt beoogt. Voor de cursist is het verhogen van de kwaliteit van de psychotherapie het primaire belang. Natuurlijk heeft dit wel gunstige effecten op het persoonlijke leven van de cursist."

Er zijn verschillende vormen van leertherapie waarvan de bekendste de psychoanalytische variant is. Deze is voor het eerst beschreven door Freud (1901; 1912; 1926). Hij beschrijft leertherapie als noodzakelijk in de opleiding tot psychoanalyticus. Tot op de dag van vandaag is leertherapie een verplicht onderdeel van de opleidingen tot Psychotherapeut, Psychiater, Klinisch Psycholoog, Systeem/Relatie therapeut en Sandplay therapeut (RINO, z.d.; NVRG, z.d.; NVST, z.d.). Binnen de opleiding tot beeldend therapeut in Nederland is leertherapie niet verplicht. In België en Engeland is leertherapie echter wel een verplicht onderdeel van de opleiding (Balans, z.d.; BAAT, z.d.).

De belangrijkste functies van leertherapie zijn het versterken van het zelf, het vergroten van zicht op de cliënt/therapeut relatie, het ervaren van de cliëntpositie en leren door het voorbeeld

van een ervaren therapeut (Yalom, 2012; NAP, z.d.; Tilsley & Lynen, 2010; Piras & van de Kar & Oostindiër & Schwarz, 2006; Malikiosi-Loizos, 2013).

Supervisie

Regouin (2007) beschrijft supervisie als volgt: "Een didactische methode, gericht op het verwerven van (meer) persoonlijke bekwaamheid voor de uitoefening van op mensen gerichte beroepen en functies, met name als daarin de relatie en/of de interacties tussen de functionaris en degene(n) voor wie men in functie is belangrijk zijn."

In supervisie zijn de ervaringen in het beroepsveld de uitgangspunten voor het leren. Een student kan bijvoorbeeld tijdens de opleiding een lastige situatie beleven met een stagebegeleider. In de supervisie kan deze situatie uitgewerkt worden en naar oplossingen worden gezocht. Supervisie bestaat uit een supervisor (de leider) en supervisant(en). Net als bij leertherapie is er aandacht voor het zelf van de student. Er is echter geen sprake van een therapeutische relatie in supervisie en de thematiek is altijd gerelateerd aan de beroepspraktijk (Groef, 2011; Regouin, 2007).

Supervisie maakt de laatste jaren deel uit van de meeste opleidingen in de zorgsector. De functies lijken op die van leertherapie, maar zijn directer gerelateerd aan de beroepsuitoefening. Het reflectievermogen verbeterd en de persoonlijke effectiviteit wordt verbeterd (Voogden & Kuyvenhoven, 2010).

Intervisie

Intervisie lijkt sterk op supervisie, maar heeft als belangrijk verschil dat er geen leider in de groep is. Bij supervisie is er een supervisor (de leider) en de supervisanten. Bij intervisie heeft iedereen dezelfde rol en is er geen sprake van een hiërarchie. De functie van intervisie is gelijk aan die van supervisie.

Leertherapeutische Ervaringen

Wat leertherapie, supervisie en intervisie met elkaar gemeen hebben is dat ze vanuit authentieke thematiek aan de persoonlijke groei van de student werken (NAP, z.d.). Het zijn allemaal leertherapeutische ervaringen. Nu ik de vormen van leertherapeutische ervaringen op een rijtje heb gezet kan ik tot de volgende definitie van leertherapeutische ervaringen komen:

Leertherapeutische ervaringen komen voort uit bewust gehanteerde ervaringsgerichte

didactische methoden ter bevordering van het groeiproces en ter versterking van het zelf van de student. Hiertoe worden authentieke thema's van de student ingezet. Het doel is een goede, deskundige therapeut te worden. De essentie is leren door te ervaren aan de hand van authentieke persoonlijke thematiek.

Beeldende Leertherapeutische Ervaringen

Beeldende therapie is een ervaringsgerichte therapie met een concreet werkproces en eindresultaat (Schweizer, 2009). De kracht van de therapie zit in het ervaren van het beeldend medium. Opleidingsmomenten waarbij het beeldend medium een rol speelt gecombineerd met authentieke thematiek van de student zijn dus beeldend leertherapeutisch.

Hoe ziet de opleiding er nu uit?

In deze paragraaf beschrijf ik de leertherapeutische elementen van de huidige opleiding tot beeldend therapeut aan de Hogeschool Utrecht. Hiertoe zijn diverse studiehandleidingen bestudeerd (HU, 2013). De huidige vierjarige hbo opleiding tot beeldend therapeut maakt gebruik van verschillende leertherapeutische leermomenten. Een bijzondere vorm van leertherapeutisch leren is verwerkt in de mediumlessen in de eerste twee jaar van de opleiding. Hierin beleeft de student zelf beeldende processen aan de hand van authentieke thematiek en leert tegelijkertijd het medium op ambachtelijk niveau te beheersen. Dit lijkt op leertherapie, maar verschilt hiervan omdat er geen sprake is van een therapie-setting. In het derde studiejaar is er supervisie, gevolgd door intervisie in het vierde studiejaar. Gedurende de hele opleiding zijn er af en toe momenten waarop de student werkt met authentieke thematiek om zichzelf beter te leren kennen en zichtbaar te maken. Dit gebeurt bijvoorbeeld in de vorm van verslagen over bepaalde belevingen in de jeugd van de student of in de vorm van een essay over de mediumontwikkeling vanaf de kindertijd tot de opleiding.

Welke opleidingsontwikkelingen zijn mogelijk?

In de vorige paragraaf is duidelijk geworden dat er op verschillende manieren leertherapeutische ervaringen worden ingezet binnen de huidige opleiding tot beeldend therapeut. Naar aanleiding van de onderzochte literatuur en interviews heb ik een aantal vormen van leertherapeutisch leren geformuleerd die

zouden kunnen passen binnen de opleiding tot beeldend therapeut.

Beeldende Leertherapie

Beeldende leertherapie kan in groepsverband of individueel worden aangeboden. Kenmerken van de beide soorten worden hieronder beschreven. Bij beide vormen is het belangrijk dat de student tot een authentiek proces kan komen en de cliëntrol kan ervaren.

Individuele Beeldende Leertherapie:

- De beeldende leertherapie wordt aangeboden door een ervaren beeldend therapeut (ervaring in de beroepspraktijk);
- De beeldende leertherapie vindt plaats in individuele setting zodat de student volledig zichzelf kan zijn (als de individuele leertherapie is afgerond kan tot groeps leertherapie over worden gegaan);
- De beeldende leertherapie is vertrouwelijk;
- De beeldende leertherapie bestaat uit tien sessies (dit is voldoende om tot een proces te komen en blijft betaalbaar voor de school);
- De beeldende leertherapie start bij aanvang van de opleiding (zodat de student onbevangen en open tot een proces kan komen);
- De beeldende leertherapie wordt niet beoordeeld (de leertherapeut accepteert de leerclient onvoorwaardelijk)
- De student schrijft na afronding van de beeldende leertherapie een verslag over zijn leerproces, dit verslag wordt beoordeeld.

Groeps Beeldende Leertherapie:

- De beeldende leertherapie wordt aangeboden door een ervaren beeldend therapeut (ervaring in de beroepspraktijk);
- De beeldende leertherapie is vertrouwelijk;
- In de groeps beeldende therapie kunnen zowel individuele als groepsworkvormen worden aangeboden;
- Om iedere student voldoende ruimte te geven kan de groepstherapie maximaal acht studenten bevatten;
- De groeps beeldende leertherapie duurt minimaal tien sessies;
- De groeps beeldende leertherapie vindt plaats aan het begin van de opleiding, maar ná het traject van de individuele leertherapie;
- De beeldende leertherapie wordt niet beoordeeld (de leertherapeut accepteert de leerclient onvoorwaardelijk);
- De student schrijft na afronding van de

beeldende leertherapie een verslag over zijn leerproces, dit verslag wordt beoordeeld.

Beeldende Supervisie & Intervisie

Bijzondere vormen van supervisie en intervisie zijn de beeldende vormen. Hierbij wordt het beeldend medium gebruikt als belangrijkste communicatiemiddel (McNiff, 1986). De structuur van de intervisie en supervisie zoals deze in de huidige opleiding tot beeldend therapeut is wordt grotendeels aangehouden (HU, 2013).

Beeldende Supervisie:

- Beeldende supervisie vindt in het derde studiejaar, parallel aan de therapiestage, plaats;
- De supervisor is een ervaren beeldend therapeut (ervaring in de beroepspraktijk en als supervisor);
- De supervisiegroep bestaat uit drie supervisanten uit het derde studiejaar van de opleiding tot beeldend therapeut en een supervisor;
- De beeldende supervisie vindt bij voorkeur een keer per week plaats. Het absolute minimum is een keer per maand (BAAT, z.d.);
- Tijdens de beeldende supervisie wordt het beeldend medium gebruikt als belangrijkste communicatiemiddel;
- Voor elke bijeenkomst sturen de supervisanten hun inbreng naar elkaar en de supervisor;
- Na afloop van elke bijeenkomst sturen de supervisanten hun reflectie naar elkaar en de supervisor;
- De supervisie wordt afgesloten met een eindverslag.

Beeldende Intervisie:

- Beeldende intervisie vindt tijdens het vierde studiejaar, in de afstudeerfase, plaats;
- De beeldende intervisie groep bestaat uit drie studenten;
- De beeldende intervisie bestaat uit zes bijeenkomsten;
- Tijdens de beeldende intervisie wordt het medium gebruikt als communicatiemiddel;
- Voor elke bijeenkomst sturen de groepsleden hun inbreng aan elkaar;
- Na afloop van elke bijeenkomst sturen de groepsleden hun reflectie naar elkaar;
- De beeldende intervisie wordt afgesloten met een eindverslag.

Beeldende Therapie Oefening

Geïnspireerd door de lessen in het tweede studiejaar waarin studenten aan elkaar worden gekoppeld als 'coachmaatje' en de vormgeving van de Belgische opleiding tot beeldend therapeut (Balans Gent, z.d.) ben ik gekomen tot de vorm Beeldende Therapie Oefening. In de oefening geven studenten elkaar beeldende therapie waarbij zij afwisselend de cliënt en therapeutrol hebben. Kenmerken van Beeldende Therapie Oefening zijn:

- De Beeldende Therapie Oefening lessen zijn te allen tijde vertrouwelijk;
- De Beeldende Therapie Oefening lessen vinden eenmaal per week plaats in groepsverband waarbij steeds een student het therapie aanbod van die week doet;
- De Beeldende Therapie Oefening lessen vinden plaats onder begeleiding van een ervaren docent (ervaring in de beroepspraktijk);
- Na afloop van het studieprogramma wordt door de student een verslag geschreven met daarin een reflectie op de eigen therapeut én cliëntrol en het proces dat beleefd is.

Vormgeving van het Eigen Proces

Het is voor een beeldend therapeut (in wording) belangrijk om contact met het beeldend medium te hebben en te houden (Schweizer, 2009). Vanuit de opleiding wordt aangeraden om zelfstandig veel bezig te zijn met het beeldend medium (HU, z.d.). Hier zijn echter bijna geen controlemomenten voor. Tijdens de afstudeerfase moeten studenten een beeldende eindpresentatie geven waaraan zij zelfstandig moeten werken. Vormgeving van het Eigen Proces zou gedurende het hele studieprogramma controlebaar en beoordeelbaar kunnen plaatsvinden. Kenmerken hiervan zijn:

- De student maakt een nader vast te stellen aantal beeldende werken per periode aan de hand van persoonlijke authentieke thematiek;
- De student schrijft per periode een procesverslag over het beeldend proces;
- De student bezoekt in elk geval twee museums of exposities per periode en betreft dit in zijn verslag;
- De student stelt zichzelf doelen zowel op therapeutisch- als op ambachtelijk vlak.

Wat zouden de ontwikkelingen kunnen opleveren

Beeldende therapie is een ervaringsgerichte

therapie. Dat wil zeggen dat de therapie plaats vindt in en met het beeldend medium. Door veel met het beeldend medium bezig te zijn ontwikkelen de studenten zichzelf, hun therapeutische vaardigheden en hun ambachtelijke vaardigheden. Naast het ervaren is het in de beeldende therapie belangrijk om betekenis te verlenen aan het ervaren. Vanuit verschillende theoretische kaders waaronder de analoge procestheorie, de creatieve procestheorie en de kunstanaloge benadering wordt dit onderbouwd (Schweizer, 2009). Over het belang van mediumervaring zegt Schweizer (2009) het volgende: "Het 'onmiddellijk' ervaren is een belangrijke motor voor een leerzame ervaringscyclus, zowel van de cliënt als de therapeut (in opleiding). De ervaringen zijn processen van zich in een situatie begeven, eraan deelnemen, zich erin bewegen en waarnemen en observeren wat plaatsvindt; bij ervaring stilstaan en dit overdenken; het inzicht, genezing enzovoort wordt. Leren door ervaring is in die zin leren door reflectie, betekenis geven en beleven, en integreren van ervaringskennis." Het leerproces van de beeldend therapeut in opleiding is dus een proces van 'ervaren'. De Belgische hbo opleiding tot beeldend therapeut onderwijst vanuit een ervaringsgericht leertherapeutisch concept. Zij onderstrepen het belang van het ervaren van de kracht van creatief therapeutische sessies vanuit de cliënt én therapeut positie en werken gedurende de hele opleiding aan twee groeiprocessen: het persoonlijk groeiproces en het groeiproces van de therapeut (Balans Gent, z.d.).

Leertherapeutisch leren zorgt voor een brede bijdrage aan de ontwikkeling van de student tot beeldend therapeut. Deze bijdrage ligt in alle drie de segmenten van het competentieprofiel van de beeldend therapeut (Landelijk Overleg Opleidingen Creatieve Therapie in Nederland, 2010).

Segment A: Cliëntenzorg

Door zelf de kracht van de beeldende therapie te ervaren vanuit de cliënt- en therapeutrol en hierop te reflecteren ontwikkelt de student empathie en een fijngevoeligheid voor het therapeutisch proces. Dit draagt bij tot goed therapeutschap.

Segment B: Organisatie

Door supervisie en intervisie worden leerthema's rond de werkzaamheden van de beeldend therapeut (in opleiding) geformuleerd en

aangepakt. Dit bevordert de samenwerking in een team. Bovendien is een bepaalde stevigheid van het 'zelf' van de beeldend therapeut (in opleiding) belangrijk om goed te functioneren in een team. Een goed op elkaar ingewerkt team is belangrijk voor het leveren van kwaliteitszorg.

Segment C: Professionele Ontwikkeling

Een stevig zelf en een goed begrip van beeldend therapeutische processen draagt bij aan de professionaliteit van de beeldend therapeut.

Conclusie

Leertherapeutische ervaringen zijn onmisbaar in het leerproces van de therapeut, of dit nou het proces van een psychotherapeut, systeemtherapeut of beeldend therapeut is. Bij leertherapeutische ervaringen gaat het om de authentieke thematiek van de student die als leermiddel wordt ingezet. Beeldende therapie is een ervaringsgerichte therapie. Daarom is het logisch dat ook de opleiding tot beeldend therapeut ervaringsgericht is. Op deze manier ontwikkelt de student zich op persoonlijk, therapeutisch en ambachtelijk vlak. De waarde van het leertherapeutisch leren is gelegen in het ervaren van de kracht van de therapie, het ervaren van zowel de cliënt- als therapeutpositie, het persoonlijke en therapeutische groeiproces en de ontwikkeling van zelfreflectie en zelfinzicht. Deze waarde kan verbonden worden aan alle drie de segmenten van het competentieprofiel van de beeldend therapeut. Juist in deze tijd, waarin de beeldende therapie voor haar bestaansrecht moet vechten is professionalisering belangrijk. Goede therapeuten met een stevig zelf en een ruim pakket aan ervaring en kennis kunnen het beroep positief uitdragen en laten bestaan. Het is aanbevelenswaardig om de HBO opleiding tot beeldend therapeut een upgrade te geven en meer leertherapeutische ervaringen in te bedden in het opleidingsprogramma. De in dit artikel besproken vormen bieden hier uitgangspunten voor. Deze uitgangspunten zijn eenvoudig te vertalen naar andere vaktherapeutische disciplines. Verder en uitgebreider onderzoek is echter zeer wenselijk, daar er nog maar weinig geschreven is over leertherapeutische ervaringen in de opleiding tot beeldend therapeut.

Besluit

In dit artikel heeft u kunnen lezen over mijn onderzoek naar leertherapeutische ervaringen binnen de opleiding tot beeldend therapeut. Eerst heb ik het onderwerp leertherapeutische ervaringen toegelicht. Vervolgens heb

ik beschreven welke leertherapeutische ervaringen er op dit moment worden toegepast binnen de opleiding tot beeldend therapeut. De paragraaf die hierop volgt gaat over de mogelijke ontwikkelingen op het gebied van leertherapeutisch leren binnen de opleiding tot beeldend therapeut. Ik beschreef in deze paragraaf een aantal mogelijke vormen. In de laatste paragraaf heb ik beschreven wat deze ontwikkelingen zouden kunnen opleveren. Ik sloot af met een conclusie waarin ik de uitkomsten van mijn onderzoek nogmaals kort beschreef en aanbevelingen deed.

Literatuur

- BAAT - British Association of Art Therapists (z.d.). *A career in Art Therapy?* Geraadpleegd op 3 april 2014, van <http://www.baat.org/career.html>
- Balans (z.d.). *Leertherapeutische werkwijze in de opleiding creatieve therapie*. Gent: VSPW.
- Freud, S. (1901). *Psychopathologie van het dagelijks leven*. In S. Freud, *Werken 3*. Amsterdam: Boom.
- Freud, S. (1912). *Adviezen voor de arts bij de psychoanalytische behandeling*. In S. Freud, *Werken 5*. Amsterdam: Boom.
- Freud, S. (1926) *'Het vraagstuk van de lekenanalyse. Gesprekken met een onpartijdige'*, *Werken 9*. Amsterdam: Boom.
- Groef, J. de (2011). Learning from experience: over de zin van leertherapie, intervisie en supervisie. *Tijdschrift klinische psychologie*, 41 (3), 183-191.
- HU – Instituut voor Scoail Work (2013). *Creatieve Therapie – Cursusoverzicht 2013*. Geraadpleegd op 14 april 2014, van https://intranet.sharepoint.hu.nl/FMR/Creatieve_Therapie/Pages/Cursusoverzicht2013-2014.aspx.
- Landelijk Overleg Opleidingen Creatieve Therapie in Nederland (2010). *Landelijk Opleidingsprofiel Creatieve Therapie 2009*. Amersfoort: Landelijk Overleg Opleidingen Creatieve Therapie in Nederland.
- Malikiosi-Loizos, M. (2013). Personal Therapy for Future Therapists: Reflections on a Still Debated Issue. *The European Journal of Counselling Psychology*, 2 (1), 33-50.
- McNiff, S. (1986). *Educating the creative arts therapist – a profile of the profession*. Springfield Illinois: Charles C. Thomas.
- NAP - Nederlandsche Academie voor Psychotherapeuten (z.d.). *Leertherapie, supervisie, intervisie*. Geraadpleegd op 2 maart 2014, van <http://www.academie-psychotherapie.nl/sitebuilder/index.asp?nodeid=284>.
- NVST - Nederlandse Vereniging voor Sandplay Therapie (z.d.). *Opleiding sandplay therapeut – ISSST*. Geraadpleegd op 17 maart 2014, van <http://www.sandplaynederland.org/leertherapeuten.html>.
- NVRG - Nederlandse Vereniging voor Relatie-

en Gezinstherapie (z.d.). *Informatie over de opleiding tot relatie- en gezinstherapeut (systeemtherapeut)*. Geraadpleegd op 17 maart 2014, van <http://www.nvrg.nl/pagina/opleidingen>.

- Piras, G.M.G.A. & Kar, B.W. van de, & Oostindiër, A. & Schwarz, R.V. (2006). De waardering van leertherapie door psychiaters in opleiding in Amsterdam. *Tijdschrift voor psychiatrie* 48 (5), 361-372.
- Regouin, W. (2007). *Supervisie – gids voor supervisanten*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- RINO (z.d.). *Supervisie en leertherapie*. Geraadpleegd op 17 maart 2014, van <http://www.rino.nl/BIG/ggz-instellingen/psychotherapie/Supervisie%20en%20leertherapie>.
- Schweizer, C. (2009). *Handboek beeldende therapie – uit de verf*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Schinkel, S. (2014). *Leertherapeutische ervaringen binnen de opleiding tot Beeldend Therapeut – Onderzoeksverslag van een inventariserend onderzoek*. Amersfoort: Hogeschool Utrecht.
- Tilsley, M. & Lynen, M. (2010). Het huis van zijn en leren zijn – over leertherapie. *Balans tijdschrift voor agogisch werk*, 18, 3-8.
- Voogden, M. & Kuyvenhoven, M. (2010). Onderzoek naar de effecten van supervisie. *Tijdschrift Supervisie en Coaching*, 27 (1), 3-14.
- Yalom, I.D. (2012). *Therapie als geschenk*. Amsterdam: uitgeverij balans.

Over de auteur

Sara Schinkel studeert aan de Hogeschool Utrecht, te Amersfoort. Zij doet de voltijd hbo studie Creatieve Therapie Beeldend en is op dit moment aan het afstuderen.

Samenvatting

In dit artikel wordt het onderzoek naar leertherapeutische ervaringen binnen de opleiding tot beeldend therapeut besproken. Er wordt beschreven wat leertherapeutische ervaringen zijn, welke leertherapeutische ervaringen er al worden ingezet binnen de huidige opleiding tot beeldend therapeut, welke leertherapeutische vormen nog ontwikkeld kunnen worden binnen de opleiding tot beeldend therapeut en wat deze ontwikkelingen kunnen opleveren. Afgesloten wordt er met aanbevelingen voor de opleiding en verder onderzoek op het gebied van beeldende leertherapeutische ervaringen. ●